

ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті досліджується роль цифрового середовища у процесі формування національної ідентичності сучасної молоді. Розкрито особливості впливу інформаційного простору на формуванні світогляду молодих людей. Схарактеризовано основні чинники впливу цифрового середовища. Розкрито ключове значення медіаграмотності, як навички, яка може убезпечити від ризиків, які несе в собі цифрове середовище. Висвітлено основні напрямки розвитку медіаграмотності.

Ключові слова. Національна ідентичність, світоглядний орієнтир, молодь, медіа, медіаграмотність, цифрове середовище.

The article examines the role of the digital environment in shaping the national identity of modern youth. It explores the peculiarities of how the information space influences young people's worldview. The main factors affecting the digital environment are characterized. The key role of media literacy as a skill that helps mitigate the risks posed by the digital environment is highlighted. The main directions for the development of media literacy are presented.

Keywords. National identity, worldview, youth, media, media literacy, digital environment.

У сучасному світі, коли цифровізація торкнулася усіх сфер нашого життя, формування національної ідентичності молоді відбувається під сильним впливом цифрового середовища. Інтернет, соціальні мережі, онлайн-платформи та цифровий контент стали не тільки джерелами інформації, а і впливовими інструментами, які формують світогляд, цінності та самоідентифікацію молодого покоління. Цифровий простір, з одного боку, відкриває безмежні можливості для пізнання власної культурної спадщини, історії та традицій, а з іншого – створює виклики, пов'язані з глобалізацією, втратою унікальних національних рис та впливом чужих ідеологій. Молодь, яка активно взаємодіє з цифровим середовищем, опиняється в центрі протиріч між збереженням власної ідентичності та прагненням інтеграції до глобального світу. У цьому контексті важливо зрозуміти, яким чином цифровий простір може впливати на формування національної самосвідомості молоді, які механізми можуть сприяти збереженню ідентичності і яку роль у цьому процесі відіграють освіта, виховання, держава та суспільство. Ця тема набуває особливої актуальності в умовах, коли національна ідентичність стає не лише основою культурного розвитку, а й важливим чинником у протистоянні зовнішнім викликам та загрозам.

Цифрове середовище, яке на сьогодні має дуже велику вагу у житті кожної людини, в наш час має колосальний вплив на формування нашого світогляду. Молодь, як частина соціуму, яка розпочинає свій життєвий шлях та активно формує свої цінності та переконання, особливо схильна до впливу з боку медіа, що робить її головною цільовою аудиторією для різноманітних інформаційних маніпуляцій. Соціальні мережі, онлайн-платформи, новинні сайти та блоги щодня пропонують величезну кількість контенту, який не лише інформує, але і формує погляди, цінності та поведінку молодих людей. Особливості сучасного інформаційного простору, такі як висока швидкість поширення інформації, її доступність у будь-який час і в будь-якому місці, а

також мультимедійність, що поєднує текст, аудіо, відео та інтерактивні елементи, роблять його надзвичайно потужним інструментом впливу [3]. Це сприяє тому, що молоді люди легко занурюються у цифровий світ, де межі між реальністю та вигадкою часто розмиваються. Однак, разом із можливостями отримувати знання та розширювати кругозір, молодь стикається із ризиками, пов'язаними з маніпуляцією, дезінформацією та надмірним впливом на їхню психіку. Тому важливо розуміти, як саме цифрове середовище впливає на формування світогляду молоді, які механізми використовуються для цього впливу, і як можна протистояти негативним наслідкам, зберігаючи при цьому критичне мислення та самостійність у прийнятті рішень.

У сучасному світі цифрові технології відіграють ключову роль у соціалізації, формуванні ідентичності та впливають на поведінку людей. Вивчення цього впливу здійснюється через різні теоретичні підходи, серед яких важливими є соціологічні та психологічні теорії. Зокрема, до соціологічних відносяться теорія соціалізації та теорія поколінь, а до психологічних – теорія ідентичності та теорія впливу засобів масової інформації (ЗМІ).

Теорія соціалізації пояснює, як цифрове середовище впливає на процес формування особистості та засвоєння соціальних норм. Соціалізація відбувається через взаємодію з різними агентами, такими як: сім'я, школа, медіа та цифрові технології. В умовах інформаційного суспільства Інтернет і соціальні мережі стають новими агентами соціалізації, які визначають способи комунікації, сприйняття реальності та формування цінностей. Наприклад, підлітки, які активно користуються соціальними платформами, швидше адаптуються до нових соціальних норм і моделей поведінки, що впливає на їх самоідентифікацію, самовираження, самооцінку та комунікативні навички [1].

Теорія поколінь пояснює відмінності між людьми різного віку, які сформувалися під впливом історичних і технологічних умов. Відповідно до цієї теорії, кожне покоління має спільні риси, цінності та спосіб мислення, зумовлені технологічними реаліями їхнього часу. Молодше покоління зростало у цифровому середовищі, що зробило їх більш технологічно обізнаними, соціально активними в мережі, але водночас більш схильними до впливу інтернет-культури.

Психологічна теорія ідентичності досліджує, як цифрове середовище впливає на процес формування особистості та самосприйняття. У сучасному світі люди активно взаємодіють із цифровими технологіями, створюючи свої віртуальні образи у соціальних мережах, блогах та інших платформах. Це може сприяти як розвитку особистості, так і виникненню психологічних проблем, таких як когнітивний дисонанс або зниження самооцінки через порівняння з ідеалізованими образами в інтернеті. Деякі дослідники стверджують, що цифрове середовище дозволяє людям експериментувати з власною ідентичністю, однак інші вказують на ризики втрати автентичності через надмірну адаптацію до соціальних очікувань.

Теорія впливу ЗМІ аналізує, як інформаційний контент, що поширюється через цифрові медіа, формує думки, емоційний стан і поведінкові реакції людей. Ця теорія включає кілька підходів, серед яких гіпотеза «культивування»

(формування певної картини світу через постійний медійний вплив), теорія «порядку денного» (вплив медіа на те, які теми стають важливими в суспільстві) та теорія «фреймінгу» (конструювання реальності через спосіб подачі інформації). В епоху цифрових технологій алгоритми соціальних мереж посилюють вплив медіа, формуючи інформаційні бульбашки, що можуть обмежувати критичне мислення та сприяти поширенню дезінформації.

Загалом, соціологічні та психологічні теорії допомагають зрозуміти, як цифрове середовище впливає на індивідуальний та суспільний рівні. Соціалізація через цифрові технології змінює традиційні механізми передачі знань і цінностей, формує поколіннєві відмінності, впливає на ідентичність і створює нові виклики, пов'язані з впливом медіа. Важливо продовжувати дослідження в цьому напрямку, щоб ефективно використовувати цифрові технології для розвитку суспільства та особистості.

Цифрове середовище, як сучасний соціокультурний феномен, має значний вплив на формування національної ідентичності, що проявляється через низку механізмів та аспектів.

Цифрове середовище загалом та соціальні мережі зокрема створюють глобальний інформаційний простір, де національна ідентичність може як підсилюватися, так і розмиватися. З одного боку, цифрові платформи дозволяють популяризувати національну культуру, історію, мову та традиції через доступний мультимедійний контент, що сприяє збереженню та трансляції національних цінностей. З іншого боку, глобалізація цифрового середовища може призводити до домінування іншокультурних впливів, які, поширюючись через медіа, соціальні мережі та розважальний контент, здатні витіснити локальні культурні елементи, сприяючи асиміляції чи гібридизації ідентичностей. Окремим і досить впливовим важелем впливу може виступати ворожа пропаганда, свідомо направлена на руйнування національних цінностей, привнесення чужої культури, звичаїв, та деформування світогляду молодих людей. У цифровому просторі також існує ризик маніпуляції історичною пам'яттю через фейкові новини чи маніпулятивні повідомлення, що може спотворювати уявлення про національну ідентичність [4].

Крім того, цифрове середовище формує нові форми комунікації та соціалізації, які впливають на самоідентифікацію індивіда. Молодь, яка активно використовує цифрові технології, часто орієнтується на глобальні тренди, що може призводити до послаблення зв'язку з національною культурою. Однак, паралельно, цифрове середовище також може стати платформою для створення віртуальних спільнот, які об'єднуються на основі спільних національних інтересів, ідей чи цінностей, що може посилювати почуття приналежності до певної нації.

Однією із найбільш значущих складових цифрового простору є соціальні мережі. Вони стали невід'ємною частиною життя сучасної молоді, трансформуючи способи спілкування та впливаючи на процеси самоідентифікації та соціалізації. Такі платформи як Instagram, TikTok, Facebook і подібні, створюють нові форми взаємодії, де молодь може швидко обмінюватися думками, досвідом та емоціями, незалежно від географічних

кордонів. Однак, разом із можливостями для самовираження та підтримки соціальних зв'язків, соціальні мережі також несуть у собі низку ризиків, які можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я та світогляду молодого покоління. По-перше, соціальні мережі кардинально змінюють характер спілкування. Якщо раніше основним способом взаємодії були прямі контакти, то зараз більшість комунікації відбувається через екрани гаджетів [3]. Це призводить до того, що молодь все частіше віддає перевагу віртуальному спілкуванню замість реального, що може спричинити проблеми з навичками соціальної адаптації та емоційним інтелектом. По-друге, соціальні мережі грають ключову роль у процесі самоідентифікації. Молоді люди часто формують свою особистість, орієнтуючись на ідеалізовані образи, які вони бачать у мережі. Блогери, інфлюенсери та відомі люди стають для них прикладами для наслідування, що може призводити до порівняння себе з недосяжними стандартами краси, успіху та способу життя. Це часто викликає почуття неповноцінності, тривожності та навіть депресію, особливо коли реальне життя не відповідає віртуальному ідеалу. По-третє, соціальні мережі впливають на процес соціалізації, створюючи нові форми соціальних норм та правил поведінки. Молодь навчається взаємодіяти з іншими через лайки, коментарі та репости, що часто призводить до поверхневості у стосунках та втрати глибини спілкування. Одним із найбільш поширених ризиків є залежність від соціальних мереж, яка проявляється у постійній потребі перевіряти повідомлення, оновлювати стрічки або стежити за кількістю лайків. Це може призводити до втрати часу, зниження продуктивності та навіть проблем із психічним здоров'ям, таких як тривожні розлади або депресія [5]. Іншим серйозним ризиком є кібербулінг – агресивне або образливе поводження в інтернеті, яке може мати руйнівний вплив на емоційний стан молоді. Жертви кібербулінгу часто стикаються із почуттям безпорадності, страху та ізоляції, що може призводити до тривалих психологічних травм. Крім того, соціальні мережі є основним джерелом поширення дезінформації, яка може спотворювати світогляд молоді, формувати неправильні уявлення про реальність та впливати на їхні рішення. Фейкові новини, маніпулятивні повідомлення та пропаганда можуть легко знаходити відгук у молоді, яка ще не має достатнього досвіду для критичного аналізу інформації.

Цифрове середовище може мати вплив на молодих людей, формуючи їх орієнтири, зокрема ціннісні, політичні або соціальні. Різними аспектами впливу на світогляд можуть бути:

1. Формування споживацької культури. Соціальні мережі та цифровий маркетинг сприяють зростанню споживацьких настроїв серед молоді, популяризуючи матеріальні блага через рекламу, інфлюенсерів та брендовий контент.

2. Вплив на ставлення до матеріальних цінностей. Молодь схильна оцінювати успіх через призму видимих матеріальних досягнень, формуючи прагнення до престижного способу життя.

3. Зміна уявлень про успіх та досягнення. Соціальні платформи створюють ідеалізовані образи успіху, що впливає на уявлення про

особистісний та професійний розвиток.

4. Формування віртуальної ідентичності. Молодь створює цифрові особистості, які можуть відрізнятися від реального «я», що впливає на самосприйняття та соціальну взаємодію.

5. Вплив на соціальні зв'язки та комунікацію. Цифрові технології спрощують комунікацію, але водночас можуть призводити до соціальної ізоляції в реальному житті.

6. Вплив на політичні погляди та участь у політичному житті. Молодь отримує інформацію переважно з цифрових джерел, що формує її політичну свідомість.

7. Ризики дезінформації та маніпуляцій. Алгоритми соціальних мереж можуть поширювати недостовірну інформацію, що впливає на критичне мислення молоді та формування викривлених політичних переконань.

Таким чином, цифрове середовище глибоко впливає на формування світогляду молоді, змінюючи їхні цінності, соціальні зв'язки та політичні орієнтири. З одного боку, воно відкриває нові можливості для самореалізації, комунікації та участі в суспільних процесах, а з іншого – створює виклики, пов'язані з інформаційною безпекою, споживацькими тенденціями та соціальною ізоляцією [2].

Створення безпечного цифрового середовища, яке сприятиме формуванню національної ідентичності молоді, вимагає комплексного підходу, який включає законодавчі, освітні, технологічні та культурні заходи. Основними кроками, які можуть бути впроваджені для досягнення цієї мети є наступні:

1. Розробка та впровадження ефективної законодавчої бази. Держава має забезпечити правову основу для регулювання цифрового простору, зокрема щодо захисту персональних даних, боротьби з кіберзлочинністю, фейковими новинами та шкідливим контентом. Важливо створити механізми моніторингу та санкцій для порушників, а також забезпечити підтримку національного цифрового контенту.

2. Просвітницька робота та цифрова грамотність. Освітні програми мають включати навчання молоді основам цифрової грамотності, критичного мислення та медіаосвіти. Це допоможе молоді розрізняти достовірну інформацію від маніпуляцій, а також розуміти значення національної культури та історії. Важливо також навчати безпечній поведінці в інтернеті, включаючи захист від кібербулінгу та шахрайства. Держава та громадські організації мають працювати над створенням позитивного іміджу країни в цифровому просторі, що включає популяризацію досягнень у сфері культури, науки, спорту та інновацій.

3. Підтримка національного цифрового контенту. Держава та громадські організації мають сприяти створенню та популяризації якісного національного контенту, який відображає культурну спадщину, історичні події та сучасні досягнення. Це може включати підтримку онлайн-платформ, створення віртуальних музеїв, цифрових архівів та інтерактивних проєктів, що розповідають про національну ідентичність. Це також включає підтримку

розвитку національних цифрових платформ, які можуть стати альтернативою глобальним сервісам. Постійний моніторинг тенденцій у цифровому просторі та їх впливу на молодь дозволить оперативно реагувати на нові виклики та адаптувати стратегії формування національної ідентичності.

4. Створення безпечного середовища для дітей та підлітків. Необхідно розробити механізми захисту молоді від шкідливого контенту, такого як насильство, пропаганда деструктивних ідей чи екстремізму.

5. Залучення молоді до створення цифрового контенту. Молодь має бути активним учасником процесу формування цифрового середовища. Підтримка молодіжних ініціатив, конкурсів та проєктів, спрямованих на розвиток національної ідентичності, допоможе залучити їх до створення контенту, що відображає їхні цінності та погляди.

6. Підтримка національної мови в цифровому просторі. Важливо забезпечити присутність національної мови в інтернеті, зокрема через підтримку локалізації програмного забезпечення, створення національних доменів та популяризацію мови в соціальних мережах.

Реалізація таких кроків вимагає спільних зусиль держави, освітніх установ, громадянського суспільства та приватного сектору. Лише комплексний підхід дозволить створити безпечне цифрове середовище, яке сприятиме збереженню та розвитку національної ідентичності молоді [3].

Таким чином, можна зазначити, що цифрове середовище відіграє значну роль у формуванні особистісних орієнтирів, оскільки інтегрувалося у всі сфери життя та має особливий вплив на молодь, яка в процесі становлення власного світогляду часто стає вразливою до маніпуляцій. Цифрове середовище є двозначним чинником у процесі формування національної ідентичності. Воно може як сприяти її зміцненню через популяризацію національних цінностей і створення нових форм колективної взаємодії, так і послаблювати її через глобалізаційні процеси та деструктивні ворожі впливи. Вивчення цих механізмів є важливим для розуміння сучасних соціокультурних трансформацій та розробки стратегій збереження національної ідентичності в умовах цифрової ери. Молодь повинна оволодівати вмінням критичного аналізу інформації, розрізняти правдиві та фейкові новини, інтерпретувати медіаконтент і приймати обґрунтовані рішення. Цей процес вимагає комплексного підходу, де ключову роль відіграють сім'я, освітні установи та суспільство. Зокрема, сім'я формує первинні ціннісні орієнтири та навички безпечного користування цифровими ресурсами. Школа та заклади вищої освіти повинні забезпечувати систематичне навчання медіаграмотності, розвивати навички аналітичного мислення через освітні програми та проєкти. Водночас суспільство, зокрема засоби масової інформації та громадські організації, мають сприяти створенню безпечного цифрового середовища та популяризації критичного споживання контенту. Формування стійких особистісних орієнтирів потребує поєднання індивідуальних зусиль та колективної відповідальності, адже тільки завдяки цілісному підходу молодь зможе усвідомлено орієнтуватися у сучасному цифровому просторі та формувати стійку національну ідентичність.

Список використаних джерел та літератури

1. Запороженко О. В., Майданюк І. З., Гоян І. М., Петранюк А. І., Ступак О. П. Вплив інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості: філософський аспект. *Культурологічний альманах*, № 4, 2023. С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.18>
2. Захаренко К. В. Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири. Дис. док. пол. наук. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Львів 2021. 423 с.
3. Кремень, В. Г., Сисоєва, С. О., Бех, І. Д., Вознесенська, О. Л., Гавриш, Н. В., Гончар, Л. В., Журба, К. О., Ільїн, В. В., Канішевська, Л. В., Кириченко, В. І., Комаровська, О. А., Корнієнко, А. В., Куниця, Т. Ю., Курбатов, С. В., Литовченко, О. В., Малиношевський, Р. В., Мачуський, В. В., Найдьонова, Л. А., Рейпольська, О. Д., Толочко, С. В., Федорченко, Т. Є., Харченко, Н. В., Чаплінська, Ю. С., Шахрай, В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, № 4(2). С. 1-30. 2020. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
4. Трейтяк Д. В. Створення цифрового простору у процесі формування національної солідарності старшокласників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 27. Кн. 2. 2023. С. 243-252. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-243-252>
5. Яцюта М. С. Вплив медіа простору на сучасну молодь, та використання його у навчанні. *Інноваційна педагогіка*. Вип 68, т. 2. 2024. С. 257-259.

Хома С. О.

САМОЦІННІСТЬ ТА ВНУТРІШНІ ОПОРИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ТА ЦІННІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті окреслено питання, пов'язані з розвитком соціально-педагогічної парадигми виховання, виховним компонентом змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту», а також розглядається питання виховання на цінностях, самоцінності та внутрішніх опорах людини.

Ключові слова: *Виховання, формування цінностей, внутрішні опори, самоцінність, ціннісна особистість.*

The article outlines issues related to the development of the socio-pedagogical paradigm of education, the educational component of the content of competencies defined in the Law of Ukraine "On Education", and also considers the issue of education based on values, self-worth and internal supports of a person.

Keywords: *Education, formation of values, internal supports, self-worth, value-based personality.*

Українська освіта зіткнулася з численними викликами: вимушеними перервами у навчанні, знищенням шкіл, відсутністю очного навчання та обмеженим доступом до нього, значними обмеженнями для реалізації дистанційного навчання, викликаними перебоями з електроенергією та інтернетом. При цьому варто зауважити, що наша країна перебуває в особливій, значно складнішій ситуації, ніж інші країни, які зазнали лише впливу пандемії.

Війна – це час важких випробувань для громадян і держави. Освітній заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її